

DISPUTATIONES SAMARIENSIS

A (CSEH)SZLOVÁKIAI MAGYAR IRODALOM OKTATÁSA

Konferencia az irodalomoktatásról,
Nyitrán, 2006. szeptember 29-én

FORUM
1921/2006

Csehszlovákia és Magyarország viszonya az 1920-as években

RICHÁRD POMICHAL
THE RELATIONSHIP OF CZECHOSLOVAKIA AND HUNGARY IN THE 1920'S

94(437.6)“192“
94(439)“192“
327(437.6:439)“192“

Trianon. Integration and ethnical revision. Peaceful revision. Revision propaganda. István Bethlen. Edvard Beneš. The Rothermere campaign. Kisantant. Minorities. International diplomacy.

Bevezetés

Jelen tanulmány célja bemutatni Magyarország és Csehszlovákia viszonyát az 1920-as években. Ez a 10 év több rövidebb szakaszra osztható, melynek végkifejletként egy gazdaságilag és politikailag megerősödött Magyarország fellép a trianoni diktátum ellen. Az ún. bethleni konszolidációt az 1929-ben kitört világgazdasági válság roppantja meg, melynek következtében Bethlen István 1931-ben lemond a miniszterelnökségről.

A trianoni béke az elkövetkező években alapvetően meghatározta Magyarország külpolitikáját. A revízió mögé minden legális politikai párt és a korszak összes kormánya felsorakozott. Ugyanakkor a politikai elit nagy része tisztában volt azzal, hogy a területi újrendeződéshez nem csak kedvező nemzetközi helyzet, hanem nagyhatalmi támogatás is szükséges.

Új állam születik

A Csehszlovák Köztársaság új államként jelent meg Közép-Európában. A korábban a Monarchia osztrák feléhez tartozó Csehországon, Morvaországon és Szilézia nagyobb részén kívül magában foglalta a történelmi Magyarország északi területeit is, az ún. Felvidéket egészen a Dunáig és a Tiszáig, továbbá Alsó-Ausztriának két (Valtícko, Vltorazsko), Németországnak pedig egy (Hlučinsko) kisebb darabját (Popély 1990).

Csehszlovákiához 61 716 km² és 3 520 000 lakos került a történelmi Magyarországból, ebből kb. 1 millió 67 ezer magyar nemzetiségű. A trianoni diktátum értelmében Magyarország 11 vármegyéjének teljes területe, további 11-nek kisebb-nagyobb részei kerültek a Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá. Az 1910-es népszámlálási adatok szerint a „szlovák” országrészben 896 721, míg Kárpátalján 174 482 magyar élt (Popély 1990). A magyarság döntő része az új határ mentén, a

Pozsonytól Nagykaposig húzódó összefüggő sávban volt található, de jelentős volt a magyarok száma a szlovák többségű megyék városaiban is, például Besztercebányán, Trencsénben, Eperjesen, Késmárkon.

Kárpátalja csatlakozása a háború végéig nem szerepelt Masaryk elképzelésében. Az 1918-as októberi függetlenségi nyilatkozat¹ sem tesz a területről említést. A ruszinok sem voltak egységesek a kérdésben. Három irányzat vetélkedett egymással: az egyik továbbra is Magyarországon belül képzelte a jövőt, a másik kettő Ukrajna, illetve Csehszlovákia keretein belül. November 9-én Ungváron megalakult a Rutén–Magyar Néptanács. Az 1918. évi X. törvény kimondta a ruszin nemzet autonómiáját a 4 kárpátaljai vármegye (Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung) ruszinok lakta részén. Eredménye azonban nem volt, mert 1919 januárjától a területen idegen csapatok (cseh, román, ukrán) jelentek meg. Az Eperjesen székelő csehbarát néptanács kimondta a csatlakozást Csehszlovákiához, míg az ungvári tanács kétkulacos politikát folytatott, s tárgyalásokat kezdett Milan Hodžával. A Huszton alakult nemzeti tanács a terület Szovjet-Ukrajnához való csatolását vetette fel. Ezek után az antant vezetői úgy döntöttek, hogy Kárpátalját Csehszlovákiához csatolják, mely ellen Benešék sem tiltakoztak. Ezzel próbálták megakadályozni, hogy az orosz forradalom begyűrűzzön a Kárpát-medencébe. A csehszlovák–román határ létrejötte sem volt elhanyagolható szempont. A csehszlovák–román összeköttetés mellett, fontos szerepet játszott a vasúthálózat birtoklása is (bővebben lásd Majdán 2001, 63–67).

A Csehszlovák Köztársaság nemzetállamként alakult meg – a csehszlovák nemzet államaként –, de valójában többnemzetiségű államalakulat volt. Állampolgárainak egyharmad része (1921-ben 34,3%-a, 1931-ben 32,7%-a) valamely nemzetiséghez tartozott.² A Masaryk és Beneš által vezetett első világháború alatti külföldi emigráció programjában már igen korán megjelenik a *csehszlovakizmus* fogalma. Edvard Beneš 1916-ban Párizsban kiadott *Détruisez l' Autriche-Hongrie* című politikai pamfletjében, amely gyakorlatilag az emigráció első programja volt, tudatja a világgal, hogy: „A csehszlovákok vagy egészen egyszerűen a csehek, két elemből állnak: a hét milliónyi csehből, akik Csehországban, Morvaországban és Sziléziában élnek, és a három milliónyi szlovákból, akik Magyarország északi részén, a Morva és a Duna összefolyásától a Felső-Tiszáig laknak [...] az egyazon nemzet két ágának ugyanaz a kultúrája, ugyanaz a nyelve és ugyanaz a történelme: a szlovák dialektus alig tér el a csehtől” (Gulyás 2003, 134).

A csehszlovakizmus az új állam hivatalos ideológiájává vált. Azt az ellentmondást, hogy az új állam nemzetállamként született meg, miközben többnemzetiségű volt, az ország alapítói (Masaryk és Beneš) a csehszlovakizmus fikciójával próbálták meg feloldani. A hivatalos nyelv a csehszlovák volt, Csehországban a cseh alakját, Szlovákiában a szlovákot használták. A szlovákság létezését hivatalosan nem ismerték el, abban reménykedtek, hogy idővel a két nép összeolvad, s kialakul közös identitásuk.³ Ez állandó feszültséget okozott a két államalkotó nép között. Nyilvánvaló, hogy ez az eszme nem szolgált másra, mint az újonnan született állam szláv többségének biztosítására. A szlovákok autonómiatörekvéseit a csehek – a pittsburghi egyezmény ellenére⁴ – 1938 végéig ellenezték. Pedig Masaryk még Pittsburgban kijelentette: „Szabad Csehország és szabad Szlovákia lesz. Szlovákiában a politikai vezetés, az iskolák, a bíróságok és a többi intézmények szlovákok lesznek, Csehországban csehek” (Đurica 1996, 102). Az egyezmény további része le-

szögezi, hogy Szlovákiának önálló parlamentje, bíróságai, adminisztrációs rendszere lesz, a szlovák lesz a hivatalos nyelv az iskolákban, a hivatalokban, a közéletben (Ďurica 1996, 102).

Csehszlovákia megörökölte az Osztrák–Magyar Monarchia gazdasági kapacitásának jelentős hányadát. Az új állam létének első pillanatától kezdve a gazdaságilag fejlett európai államok közé tartozott. Azonban az állam egyes területei között komoly fejlettségbeli különbségek voltak. Ezek a különbségek a területi adottságokból és az eltérő gazdasági fejlődésből eredtek, s Csehszlovákiát három, markánsan elkülönülő régióra osztották. Ráadásul ezek a regionális különbségek nemzetiségi differenciát is jelentettek, a fejlettebb és elmaradottabb területeken más nemzetek éltek (bővebben lásd Gulyás 2005).

Tomáš Garigue Masaryk, Edvard Beneš és az állam többi vezetője előtt az a feladat állt, hogy ebből a sokszínű államból (az egymásnak feszülő nemzetiségi ellentétek, regionális különbségek) egy tartós államot építsen ki, amelyet a történelmi viharok nem söpörnek el.

Varsó és Párizs segítségében bízva

Magyarországon a revíziós külpolitikának kezdettől fogva széles belpolitikai bázisa volt. Ezt azonban nagyhatalmi támogatás nélkül nem lehetett megvalósítani. A trianoni békeszerződés kényszerpályára állította az országot. A két világháború között mind Prágában, mind Budapesten tisztában voltak azzal, hogy a határrevízió reális elemeken alapuló alternatíva. A két kormányzat revízióval kapcsolatos felfogása között persze óriási különbség volt, melynek nagyságát és horderejét jól tükrözi a budapesti csehszlovák nagykövet⁵ egy 1935. évi jelentése. Ebben azt fejtegeti, hogy Prágának nincs szüksége a dunai határvonalra, ha ezzel „megszerezhetnénk a magyarok barátságát” (Szarka 1990, 236–237), s nem kellene a déli határok katonai biztosításával törődni. Egy beszélgetésen felvetette ezt egy magyar barátjának, akitől azt a választ kapta, hogy a Szent István-i királyság visszaállítása csak idő kérdése, 50, 100 vagy akár 1000 év múlva, de visszaáll. Ahogy azt Szarka László kifejtette, a magyar kormányzat revíziós külpolitikája Csehszlovákiával szemben jó ideig kizárólag az integrális revízió talaján állt, csak a húszas évek második felében jelent meg az etnikai és az integrális revízió közötti különbségtétel (Szarka 1990, 236–237). Ezeket az elképzeléseket Bethlen István egy 1929-es, a *New York Times*-nak adott interjúja tárta a nyilvánosság elé. Bethlen a határ menti magyar többségű területek automatikus visszaadásával, a többi területen pedig népszavazás elrendelésével számolt.

A békeszerződés gyors revíziójában való hit megalapozatlan volt, az ország vezetése mégis megpróbált minden lehetőséget, a legapróbbat is kihasználni. A magyar külpolitika 1920 nyaráig elsősorban Lengyelország támogatását remélte a felvidéki kérdésben.

Csehszlovákia és Lengyelország viszonya az első világháború utáni években elsősorban területi viták miatt rendezetlen volt (Teschen, Goral-vidék).⁶ Varsó és Prága más-más elképzelésekkel bírt Közép-Európa jövőbeni politikai helyzetéről. Lengyelország a Baltikumtól a Fekete-tengerig elterülő államok közt vezető szerepet akart játszani, ezek együttműködésétől remélve helyzete stabilizálását. E szerepben

volt a vetélytársa Prága, illetve nem nézte jó szemmel Csehszlovákia viszonyát a térség államaihoz, elsősorban annak keleti politikáját, az ukrán nacionalizmus támogatását, a prágai ruszofil orientációt. A közös határt Csehszlovákiával egy minél hosszabb lengyel–magyar határral szerették volna felváltani (Deák 1991, 21–22).

Lengyel részről több ötlet is felmerült a volt Észak-Magyarország sorsával kapcsolatban. A közös magyar–lengyel határ helyreállítása mellett egy autonóm területet képzeltek el, további ötlet volt egy független állam megalkotása, de felmerült a térség Lengyelországhoz való csatolása is. Csekonics Iván⁷ a magyar kormány var-sói kiküldötte, illetve a Lengyelországban magyar támogatással tevékenykedő, Jehlicska Ferenc⁸ vezette szlovák emigráció fő célja egy közös magyar–lengyel katonai beavatkozás előkészítése volt. A magyar hadvezetés konkrét hadműveleti tervekkel állt elő egy Csehszlovákia elleni katonai beavatkozáshoz. A kémeik, a Felvidéki Liga⁹ „örszemei” jelentéseikben arról írtak, hogy egy népfelkelés kirobbanása várható a megszállt területen. A szlovákság a Magyarországhoz való újracsatlakozás híve, kommunista puccs várható Csehszlovákiában és a lakosság többsége egy magyar katonai beavatkozásra vár. Ezen jelentések realitása azonban erősen megkérdőjelezhető. A Felvidéki Liga vezetői 1920 szeptemberében – a katonai beavatkozást sürgetve – egy beadvánnyal fordultak a miniszterelnökhöz, Csekonics Iván Varsóból szintén több levelében szorgalmazta a fegyveres beavatkozást. A Külügyminisztérium nem akart elhamarkodottan cselekedni, és higgadtságra intette a forrófejű követet. Arra figyelmeztetvén, hogy egy esteleges katonai konfliktus esetén Prágával a déli és keleti szomszédok semlegessége nem biztosított. Magyar anyagi támogatással 1920 tavaszán és nyarán magyar–szlovák légiók szervezése folyt Lengyelország területén, hogy adandó alkalommal részt vegyenek a támadásban. Elsősorban diverzáns szerepet szántak nekik a Tátra alján.

Az ilyen, alapjában téves információk miatt vélték úgy a nemzeti hadsereg vezetői, hogy valóban lehetséges egy sikeres katonai beavatkozás. Az első hadműveleti tervet 1919 decemberében dolgozták ki. Az Ipoly alsó folyásánál tervezték a támadást. A cél az volt, hogy Szlovákiát a magyar állam autonóm területévé tegyék. A támadás azonban elmaradt. Ezek után még született pár haditerv (Ébredés, Ébredés II, Árpád fedőneveken), de mindegyik csak elmélet maradt.

A lengyel–szovjet konfliktusban 1920 nyarán a szovjetek voltak kedvezőbb helyzetben. A magyar vezetés úgy képzelte, hogy a lengyeleknek nyújtandó katonai segítség fejében, kihasználva a szovjet csapatok előretörése okozta zavart (a szovjetek már Varsó közelében jártak), lehetőség lesz egyes felső-magyarországi területek és Kárpátalja visszaszerzésére. A lengyel–magyar tárgyalások június elején kezdődtek. Horthy Miklós június 6-án levelet küldött Pitsudskinak¹⁰, melyben a két nép közti barátságról, az egymásrautaltságról és a közös határ szükségességéről szolt. Ezután kezdett kialakulni az együttműködés formája: közös fellépés a bolsevizmus ellen, Lengyelország segíteni fog a magyar haderő felfegyverzésében, egy esetleges Lengyelország ellen irányuló csehszlovák támadás esetén pedig Magyarország megtámadná Csehszlovákiát. Arról is megállapodtak, hogy ha a lengyelek megszerzik az antant hozzájárulását, Magyarország egy 30 ezer fős sereget küld Lengyelországba (lásd Juhász 1988; Angyal 2002, 200). Természetesen Prága és Bukarest vehemensen tiltakozott ellene, hogy területükön át magyar honvédek masírozzanak.

Az antant kiváráásra játszott, s az idő, mint sok más esetben, itt is mindent megoldott. 1920. augusztus 14–22. között a varsói csatában a lengyelek megállították Tuhacsevszkijt.¹¹ Így egy ütöképes magyar haderő reménye, a békeszerződés katonai intézkedéseinek megváltoztatása, egy esetleges gyors revízió lehetősége a lengyel győzelemmel együtt elveszett.

Tárgyalások folytak a francia kormánnyal is, hogy Magyarország 4 hadosztállyal megszállja Kelet-Szlovákiát és Kárpátalját a szovjet veszély miatt, de ez sem valósult meg.

Teleki Pál¹² már 1920 elején titkos kapcsolat létesítését kezdeményezte francia vezető körökkel. Felismerte, hogy a területi integritást fel kell adni, bár az integritás elvét a nyilvánosság előtt továbbra is fenntartotta. Februárban már a francia politikában is érezhető volt némi változás Magyarország irányában, az akció tehát nem tűnt reménytelennek. Georges Clemenceau (nem lett köztársasági elnök, ezért a miniszterelnökségről is lemondott) helyére Alexandre Millerand került. Átvette a külügyminiszeri tárcát is, s mivel nem tudott együttműködni a minisztérium főtitkárával, Marcellin Berthelot-val, őt március közepén Maurice Paléologue¹³ váltotta fel. A személyi változások mögött bizonyos politikai irányváltás is felsejlett. A francia vezetés, amely jól megvetette lábát a térségben, felismerte, hogy egy elégedetlen Magyarországgal e terület közepén nehéz stabil kelet-közép-európai bázist kialakítani, főleg olyat, amely mind a német törekvésekkel, mind a bolsevik veszéllyel szemben megállja a helyét. Így Magyarország az egész békemű stabilitását veszélyeztetheti. Párizs Közép-Európa-politikája abba az irányba fordult, hogy Magyarországot is be kell illeszteni ebbe a struktúrába. Ez persze nem jelentette azt, hogy a francia politika Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia helyett Magyarországra akart támaszkodni.

Paléologue továbbra is hangsúlyozta, hogy a békeszerződés-tervezet módosításának előfeltétele a szomszédokkal történő megegyezés, és ő ezt kívánja elősegíteni. A francia politika változása ebben a konstrukcióban sem becsülhető le. Eddig francia részről Magyarországot ellenséges elemként kezelték, amelyet minél inkább gyengíteni, szomszédait pedig erősíteni kell. Most viszont Magyarországra mint jövőendő partnerre is gondoltak. Teleki (áprilistól külügyminiszter) a titkos tárgyalásokra a következő igényeket fogalmazta meg: a békeszerződésnek biztosítani kell Magyarország elemi érdekeit, a legkevesebb, hogy az összefüggő magyar többségű sávok Magyarországhoz tartozzanak. Helyi autonómiát kívánt a magyar, a székely és a szász közösségek számára Erdélyben, hatékony és garantált kisebbségvédelmet Csehszlovákiában, Romániában, Jugoszláviában. Népszavazást igényelt Nyugat-Magyarország és a Bánát német ajkú lakossága hovatartozásáról. Az ország nyersanyagigényeinek kielégítése, valamint vízellátása érdekében Kelet-Szlovákia és a Ruténföld megtartását kívánta. Legalább átmenetileg biztosítani kívánta a közlekedés és a kommunikáció (vasút, posta, távíró, telefon) egységét és az árvíz-mentesítési és öntözési berendezések egységes rendszerét. Indokoltnak tartotta a háborús tartozások arányos elosztását Magyarország és szomszédai között, fel kívánta számítani a román okkupáció által okozott veszteséget, és szükségesnek tartotta a románok által kiszállított javak problémájának rendezését is (Galántai 1993).

Franciaország tehát az egymással civakodó cseh és lengyel (Teschen), illetve román és szerb (Bánság) szövetségesei mellé Magyarországot is be akarta vonni a németek és Szovjet-Oroszország elleni *cordon sanitaire* kiépítésébe. Természetesen

bizonyos gazdasági előnyöket is szerettek volna megszerezni. Mindezekért cserébe határkiigazítást ajánlottak. A hivatalosan felhatalmazott három kormány megbízott utasításai mérsékelt területi igényekre vonatkoztak, amelyet egy csatolt térkép tett szemléletessé. Teleki felhatalmazta a küldöttséget, hogy külön utasítás kikérése nélkül – ha szükségesnek látja – elejtheti a térképen is jelzett területi igények sorából Pozsonyt és környékét, Kelet-Szlovákiát és a bánáti svábföldet. Teleki írásos útbaigazítást is adott küldötteinek. Ebben azt hangsúlyozta, hogy a tárgyalások célja francia közvetítéssel *modus vivendi* találni a szomszédokkal. Ez csakis területi átrendezéssel – legalábbis a jelzett minimális terjedelemben – képzelhető el. A magyar fél két jegyzéket is készített, a másodikban már pontosan megfogalmazott igényekkel. Ezek a Felvidék nyugati részén a nyelvhatárig terjedtek (magukban foglalták Pozsonyt, Nyitrát, Rimaszombatot, Kassát, Ungvárt), ill. a már említett Kelet-Szlovákiát és Kárpátalját jelölték meg célként (itt népszavazás döntött volna). A magyar fél a következőket szerette volna elérni: „A békefeltételekben megállapított határok módosítása oly módon, hogy a magyar faj nagy tömbjéhez szorosan illeszkedő és tisztán magyar területeket ne válasszák le Magyarországról. Magyarország régi területei egy részének meghagyása, amelyek az ország gazdasági életének és főleg ipari termelésének fenntartásához minimálisan szükséges nyersanyagokat és energiahordozókat adják” (Zeidler 2003, 556).

A tárgyalások szeptember végén megszakadtak, egyrészt mert az ország katonai jelentősége csökkent, másrészt mert a franciák ambícióit az angolok és az olaszok rossz szemmel nézték. Végül szeptemberben megbukott Paléologue, a külügyminisztérium kinevezett főtitkára, valamint Millerand miniszterelnök és külügyminiszter, akik a tárgyalások kezdeményezői voltak.

A gyors revízió reményét tovább csökkentette, hogy Csehszlovákia és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság 1920. augusztus 14-én szövetséget kötött. Ennek lényege az volt, hogy magyar támadás esetén kölcsönös segítséget nyújtanak egymásnak; illetve, ha az egyik fél megtámadja Magyarországot a másik előzetes tájékoztatása nélkül, akkor az köteles semlegesnek maradni szövetségese iránt és két hadosztályt állomásoztatni Magyarország határán. Az egyezményhez 1921-ben Románia is csatlakozott, létrejött az ún. kisantant.¹⁴ E blokknak Beneš tervei szerint Ausztriával és Lengyelországgal kellett volna kiegészülnie, természetesen csehszlovák vezetéssel. Ez biztosította volna a térség önállóságát kelet és nyugat felé egyaránt. Így egy 80 milliós tábor állt volna szemben az alig nyolc milliós Magyarországgal.

Ahogy Puric, Jugoszlávia népszövetségi képviselője, mondta, a kisantant kezdetől fogva egy irreális veszély ellen védekező államok szövetsége, mert az komolyan nem feltételezhető, hogy Magyarország egyedül bármelyiküket is megtámadhatja (Ádám 1981, 203).

A kitorési kísérletek kudarca után a magyar kormányzat belátta, hogy jelenleg a helyzet megváltoztathatatlan. Elkezdte a trianoni szerződés ratifikációját, melyet már a nagyhatalmak is egyre hangosabban követeltek. A Trianon ratifikációját tartalmazó törvényjavaslatot 1920. november 15-én fogadták el. A békeszerződés hivatalos kihirdetésére Budapesten 1921. július 31-én került sor. A *corpus iuris*ba az 1921. évi XXXIII. törvényként cikkelyezték be.

A határok tényleges kijelölése a határmegállapító bizottságok feladata volt. Négy ilyen bizottságot hoztak létre hét taggal, ötöt delegált a Nagykövetek Tanácsa,

egyet-egyed pedig az érintett ország. Több apró határkiigazításra is sor került, Magyarország visszakapta például Somoskőt és Somoskőújfalut, az új szomszédot pedig máshol kárpótolták. Az összes kiigazítást figyelembe véve Budapest, beleértve a soproni népszavazást is, 717 négyzetkilométerrel „gazdagodott”.

Bruck és Marienbad

A kisantant megalakulása és az olasz–csehszlovák közeledés (rapallói szerződés) nyilvánvalóvá tették, hogy a békeszerződés gyors megváltoztatásában nem lehet bízni. El kell fogadni a helyzetet, s meg kell próbálni más utakon kitörni a politikai elszigeteltségből. A külpolitikai izoláció felszámolásának másik lehetséges útja a szomszédokkal való tárgyalás volt.

A gazdasági közeledésről, a preferenciális vámrendszer alapján, Csehszlovákiával még Teleki miniszterelnöksége alatt, 1921. március 14-én, az ausztriai Bruckban kezdődtek meg a tárgyalások¹⁵, melyeken részt vett Teleki, Gratz Gusztáv külügyminiszter és Beneš csehszlovák külügyminiszter is.¹⁶ Ezek a tárgyalásokon Beneš hajlandónak mutatkozott (vagy legalábbis úgy tett) bizonyos területi engedményekre, sőt, ezt megelőzően, ez év január 9-én Szapáry gróf, magyar diplomatának úgy nyilatkozott, hogy a jó viszonyt Magyarországgal elsősorban gazdasági téren kell helyreállítani, és a határmódosítások csak kiegészítői lehetnek egy egyezménynek. A cseh fél előbb a gazdasági, a magyar fél pedig a politikai kérdésekről akart megegyezni. Beneš szerint politikai kérdéseket csak a gazdasági viszony megjavulása után lehet tárgyalni. A magyar küldöttség álláspontja szerint viszont a magyar közvélemény csak akkor támogatná a gazdasági közeledést, ha a békediktátum legkirívóbb igazságtalanságai megszűnnének. A nemzetközi kapcsolatokban az egész korszak állandó problémája maradt, hogy a gazdasági vagy a politikai kérdéseket oldják-e meg előbb. A brucki tárgyalások IV. Károly első visszatérési kísérletének köszönhetően eredménytelenül végződtek. Beneš a megbeszélések folyamán kijelentette, amennyiben egy semleges fórum megállapítja, hogy a 300 000 főt kitevő magyarországi szlovákság (számuk jelentősen kisebb volt, mintegy 140-150 ezer fő) ugyanolyan kisebbségi jogokat élvez Magyarországon, mint a magyar kisebbség Csehszlovákiában, akkor ezt hajlandók úgy értelmezni, hogy a magyarországi szlovákságot átengedték Csehszlovákiának, s ennek fejében készek egyenlő számú magyar lakossal rendelkező területet Magyarországnak átengedni.¹⁷ A tárgyalásokra Gratz egy 11 évvel későbbi interjújában úgy emlékszik vissza, hogy barátságos, jó hangnemben zajlottak, s megegyezés született arról, hogy érdemi döntéseket, határozatokat majd augusztusban Marienbadban hoznak. Az összhangot Károly visszatérési kísérlete bontotta meg.¹⁸

Ugyanez év májusában, a marienbadi tárgyalások küszöbén, Beneš úgy nyilatkozott Szapáry grófnak, hogy a maga részéről mindent el fog követni, hogy a csehszlovák sajtóban kedvezőbb légkör alakuljon ki a területi engedmények tekintetében (Haas 2001; Borsody 1945, 73–75).

IV. Károly visszatérési kísérlete után Teleki és kormánya lemondott. Az új kormány Bethlen István vezetésével alakult meg. Bethlen tisztán látta, hogy be kell illeszkedni az új európai rendbe, Magyarország gyenge és elszigetelt, jelenleg kitörésre nincs lehetősége. A Bethlen-kabinet Benešékkal 1921. június 10–23. között a

csehországi Marienbadban (Mariánské Lázně) folytatta a tárgyalásokat. Bánffy Miklós külügyminiszter és Teleki is tárgyalt a csehszlovák külügyminiszterrel. „Tekintettel, hogy én voltam a kezdeményező és állásomban a »fiatalabb« külügyminiszter, természetes volt, hogy én utazom oda. Néhány sürgönyváltás után megállapodtunk, hogy Marienbadban találkozunk május első napjaiban” (Bánffy 1993, 45). Bánffy egy etnikai jellegű határkiigazításra tett javaslatot¹⁹, a magyar igényekről visszaemlékezéseiben ír. A két ország közti viszonyban a legégetőbb kérdés a magyar kisebbség helyzete és a határok nyelvi határokká való változtatása. Az első kevésbé fontos (jobb a magyarság helyzete, mint a másik két szomszédnál), a határ néprajzi alapú revíziójához azonban ragaszkodik Magyarország. Bánffy azzal a tudattal tette meg ajánlatát, hogy Prága sokkal többet kapott, mint amit eredetileg akart. Beneš azonban csak Komárom és Losonc környéki kiigazításokról volt hajlandó tárgyalni. Hangsúlyozta, hogy bármiféle megállapodás előfeltétele, hogy Budapest a határkiigazításkor vissza nem kerülő területeket elismeri Csehszlovákiához tartozandónak. Ezt Bánffy is így gondolta, viszont ez csak úgy lehetséges, „ha olyan lényeges területet kapunk vissza, amit sikernek könyvelhetünk el és ami a magyar közönséget valóban megnyugtatja” (Bánffy 1993, 48–50). Ezt a cseh fél is elismerte. A fürdővárosból Bánffy elégedetten indult haza, úgy érezte, hogy van remény a megegyezésre, most már az alkudozás következik (Bánffy 1993, 48–50).

Mint Bánffy, Bethlen is úgy vélte, hogy egy minimális kiigazításért cserébe nem lehet lemondani a többi magyar területről. A megegyezés akkor sem jött volna létre, ha a magyar fél elfogadja Beneš ajánlatát, mert a csehszlovák külügyminiszter ezt azzal a prekonceptióval tette meg, hogy azt úgymint elutasítják. Bánffy felvázolt egy magyar – osztrák – cseh hármass együttműködést is, melyben, egy kissé Beneš hiúságára is hatva, a cseheké lehetne a vezető szerep, mondotta. A gazdasági közeledés, a vámunió a későbbi évek folyamán még többször felvetődött. Érdeemi megállapodások itt sem jöttek létre, a párbeszédet a nyugat-magyarországi kérdés elmérgesedése akasztotta meg. Károly újabb visszatérési kísérletére válaszul Prága mozgósította katonaságát.

Az ország helyzetét tovább nehezítette az eltávozott uralkodó újbóli visszatérése, illetve a novemberi lengyel–csehszlovák politikai egyezmény. Ez a két állam közti határt véglegesnek ismerte el, és jóindulatú semlegességet írt elő, ha valamelyik szomszéd támadást kísérelne meg. Kötelezte a két felet, hogy nem kötnek olyan szerződést, ami a köztük lévő szerződéssel ellentétes. Ez az egyezmény azonban sohasem lépett hatályba.

Beneš 1921. december 16-án az osztrákokkal is egyezményt kötött. Az öt évre szóló szerződésben kötelezték magukat a saint-germain-i és a trianoni békeszerződés határozatainak betartására. Garantálták egymás területi épségét, illetve, hogy közös erővel lépnek fel az *ancien régime* visszaállítása ellen. A szerződést öt év lejártá után nem újították meg.

Az új rendben való elhelyezkedés első lépéseként Bánffy 1921. május 23-án kérte Magyarország felvételét a Népszövetségbe. A belpolitikai viták, a kisantant ellenes magatartása, valamint a burgenlandi események hatására csak 1922. szeptember 18-án lett Magyarország egyenrangú tagja a Népszövetségnek.

Az ország külpolitikai mozgásterére nagyon szűk volt, ezért a Népszövetségben próbált meg eredményeket elérni. A célkitűzések közt szerepelt a kisebbségi kérdé-

sek napirenden tartása, illetve a leszerelés és a fegyverkezési egyenjogúság. A Trianonban megállapított magyar haderő az ország védelmére elégtelen volt (a hadsereg létszáma nem haladhatta meg a 35 000 főt), a titkos fejlesztést pedig akadályozta az országban 1927-ig működő katonai ellenőrző bizottság.

A magyar politika célja az 1920-as évek első felében külpolitikailag és gazdaságilag az ország helyzetének konszolidálása volt. A revízió hangoztatása ebben az időben háttérbe szorult. Bethlen megértette, hogy a nemzetközi helyzet elfogadása az egyetlen járható út. Gazdasági téren jelentős segítség volt a népszövetségi kölcsön, mellyel sikerült visszaszorítani az inflációt. 1927-ben pedig bevezették az aranyfedezetű új pénzt, a pengőt. Az új európai berendezkedés megkívánta egy hosszú távú külpolitikai stratégia kidolgozását, mely a területi revízióhoz vezető lehetséges utakat kereste.

Az első világháború befejezése után új helyzet állt elő, mert az 1918 előtti öt nagyhatalomból csak kettő maradt. Németország, Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia helyére Olaszország, Lengyelország és a kisantant lépett. Az átalakult erőviszonyok között kellett Magyarországnak szövetségeseket, támogatókat találni. Az elgondolás az volt, hogy a békével elégedetlen országok, ill. a *status quo* fenntartásában érdekeltek közül az előbbi táborból kell szövetségeseket keresni. Németország nem akarta a magyar ügyet is a nyakába venni, a Szovjetunióval pedig végül nem jött létre szerződés (a diplomáciai kapcsolatot csak 1934-ben veszik fel). Felmerült még a Lengyelországgal kötendő szövetség lehetősége is, de a lengyelek a rendszer fenntartásában voltak érdekeltek.

Az aktív külpolitika és a békés revízió

A diplomáciai kitörésre végül is az Olaszországgal kötött szerződés adta a lehetőséget.²⁰ Ehhez a Jugoszláviához való közeledés vezetett, mert egy Magyarországgal kötendő egyezmény biztosíthatta volna Belgrád hátát az olaszokkal szemben. Mussoliniék gyorsan reagáltak. Kezdetben még egy olasz–magyar–jugoszláv hármasszerződésről volt szó. Azonban ez hamarosan megváltozott, s Mussolini közölte Magyarországgal, hogy hosszú távú politikai szerződést akar kötni, ami nagyobb előnyökkel járna, mint egy Jugoszláviával kötendő szerződés (Juhász 1998, 105). A szerződést 1927. április 5-én kötötték meg. Ez kimondta az örök barátságot a két állam között, és azon vitás kérdések választott bíróság útján való rendezését, melyeket diplomáciai úton nem lehet megoldani. A tárgyalásokon Bethlen kijelentette: Magyarország áttér az aktív külpolitikára; fő külpolitikai problémaként pedig a kisantantot jelölte meg. Ennek a felbomlása közös érdek, de ez csak úgy érhető el, ha valamelyik tagja Magyarország felé közeledne, megegyezne vele. Mussolini közölte, hogy a jugoszlávokkal való megegyezés nem esik egybe Olaszország érdekeivel. A Csehszlovákiával való megegyezés sem megoldható, mert „Magyarország addig nem akcióképes, amíg a cseh határ 30 km-re van Budapeستől és a cseh repülőgépek, ha akár Jugoszláviával, akár Romániával konfliktusba keveredünk, egy óra alatt összebombázhathatják fővárosunkat anélkül, hogy védekezni tudnánk ez ellen. Erre Mussolini, mint olyan ember, aki egy pillanat alatt megérti a vele szemben álló gondolatait, azt mondta: tehát magukra nézve a cseh kérdés elintézése az első etap, amire én igennel válaszoltam” – mondta Bethlen (Karsai 1967). Mindket-

ten egyetértettek tehát abban, hogy első a csehszlovák kérdés elintézése. Mussolini ígéretet tett arra, hogy egy magyar–csehszlovák konfliktus esetén nyomást gyakorolna a románokra, hogy semlegesek maradjanak.

Budapestről Csehszlovákiát érték a legerősebb támadások. Ez több okra vezethető vissza: a Csehszlovákiához került területeknek fontos szerepük volt a régi Magyarországon, a politikai elit sok szállal kötődött ide. Az emigránsok is szerették volna, ha a Felvidék minél hamarább visszatér, így a revíziós mozgalmak oszlopai voltak. Mivel a „csehszlovákoknak” nem volt korábban államisága, hiányoztak a történelmi tradíciók, a magyar politika igyekezett ezt kihasználni. Azzal érveltek, hogy Csehszlovákia egy mesterséges képződmény, ami csak a nagyhatalmaknak köszönheti létezését. Mivel a francia szövetségi rendszernek a térségben Prága volt a leghűségesebb állama, ezért Csehszlovákia hatalmi pozícióinak meggyengítése nélkül a magyar revíziós célok nem voltak elérhetők (Deák 1991, 9–18).

Az olasz szerződéssel egybeesett a katonai ellenőrző bizottság kivonulása Magyarországról, ezért megindulhatott a hadsereg fejlesztése, és megkezdték a revíziós propagandát, a külföld felvilágosítását is. Az ország elismertsége nőtt, de ezzel egyenes arányban a kisantant is szorosabbra zárta sorait.

A miniszterelnök, aki eddig a revíziós kérdésekben eléggé visszafogott volt, 1927. május végi zalaegerszegi beszédében már jóval keményebb hangot ütött meg a trianoni diktátumról. „Most azonban azt mondom: elérkezett az ideje, hogy külpolitikai kérdésekkel behatóan foglalkozzunk” (*Zalai Közlöny*, 1927. május 28.). A magyar nép ereje nem elegendő a talpra álláshoz, külföldi barátokra, támogatókra is szüksége van – mondta. Kiemelte, hogy a magyarság 1000 év óta a Duna-medencében él, így földrajzi helyzeténél fogva itt vezető hely illeti. „A trianoni szerződés tönkretette ezt az országot. Egy nemzettel sem bántak, olyan igazságtalanul, egyet sem tettek olyan szerencsétlenné, mint Magyarországot [...] Mert a világ ma már kezdi látni az igazságunkat. A világ közvéleménye, a jó emberek közvéleménye országunk felé kezd fordulni [...] Azt hiszem, hogy az önrendelkezési jognak, amit Trianonban lábbal tiportak, a jövőben érvényesülnie kell és érvényesülni fog [...] A magyar nemzet a maga tartozását a békeszerződésben kifizette, de nem elégítették ki jogos követeléseit. A világtörténelem folyamatától, a saját erőinktől, a becsületes törekvéseinktől, munkás politikánktól várjuk ezek kielégítését” (*Zalai Közlöny*, 1927. május 28.). Még hozzátette, hogy a kitűzött célok eléréséhez nélkülözhetetlen a belső egység.

A revíziós hangulatot, a bizakodást tovább növelte Harold Sidney Harmsworth, Rothermere lordjának az év június 21-én megjelent cikke. Az írást a *Daily Mail*-ben, saját lapjában jelentette meg *Magyarország helye a nap alatt* (*Hungary's place in the sun*) címmel. „A Közép-Európa térképét árajzoló három szerződés közül az utolsó és legszerencsétlenebb a trianoni, melyet Magyarországnak 1920. június 4-én kellett aláírnia. Ahelyett, hogy egyszerűsítette volna a nemzetiségek amúgy is szövevényes hálóját, még tovább bonyolította azt. Olyan mély elégedetlenséget váltott ki, hogy minden pártatlan utazó, aki a kontinensnek erre a tájára téved, világosan látja az elkövetett hibák jóvátételének szükségességét” (Rothermere 1997, 35–36; Zeidler 2003, 457–462). A békeszerződések csak egy eljövendő háború magvait vetették el, nem oldottak meg semmit, írja. Csehszlovákiával kapcsolatban kijelentette: „Hasonlóképpen egy szép napon Csehszlovákia – ahová több mint 1 millió ma-

gyart csatoltak – is vitába keveredhet Németországgal a hárommillió osztrák-német miatt, akik északi határain belülre kerültek, és akkor előnyös lenne számára, ha megszabadult volna a déli hatáiraival kapcsolatos problémáiktól. A határ ésszerű kiigazításán alapuló barátság Magyarországgal ráadásul lépést jelentene a vámunió felé is, ami mindkét ország számára nagy haszonnal járna” (Rothermere 1997, 35–6; Zeidler 2003, 457–462).

A lord cikke nagy visszhangot váltott ki belföldön és külföldön egyaránt. A kisanantant kezdetben megpróbálta elhallgatni a történeteket, az egyre nagyobb sajtóvisszhang azonban támadásra készítette őket. Idegesen reagáltak, Beneš nyilvános levélváltásba bocsátkozott Rothermere-rel. Rothermere írása Benešnek, a külügyminiszternek a szenátus külügyi bizottságában 1927. július 14-én elhangzott beszéde után kapott nagyobb publicitást. Ebben jelentéktelen kísérletnek nevezte Rothermere kezdeményezését, amely a Csehszlovák Köztársaságot nem veszélyeztetheti. Továbbá azzal is megvádolta, hogy ki akarja élezni Magyarország és a kisanantant államainak viszonyát, és azáltal, hogy feléleszti a revízió és a Szent István-i korona integritása iránti reményt a békét veszélyezteti (Michela 2004).

Kritikájára a lord nyílt levélben válaszolt, amelyben megbélyegezte a magyar kisebbség jogtalan helyzetét az „utódállamok egyikében”, és a magyar javak lefoglalásakor és kisajátításakor Csehszlovákiában alkalmazott eljárási mód nyilvánosságra hozatalát követelte (Kovács 1994). Rothermere arra hívta fel Beneš figyelmét, hogy a trianoni béke a közép-európai viszonyok ismeretének hiányából született, s hogy az anyaországtól elszakított lakosság mindig a hazatérésre fog törekedni. Egyébként is Beneš jobban teszi, ha nem téveszti szem elől, hogy London és Párizs nélkül Csehszlovákia nem is létezne. Beneš válaszában azt vetette Rothermere szemére, hogy az elferdíti az ő szavait. Utalva magas tisztségére arról ír, hogy ő a lorddal szemben nem mondhat ki nyíltan mindent. Végül felajánlotta Rothermere-nek, hogy hajlandó rendelkezésére bocsátani minden kisebbségekkel kapcsolatos információt, mivel a lord által használt adatok nem teljeseek, sőt esetenként tévesek. A sorrendben következő táviratot július 27-én tették közzé. Ebben Rothermere arra hivatkozva, hogy a múlt (a magyarosítás) nem mentheti a jelen bűneit, a nemzeti kisebbségek elnyomásával vádolta meg Csehszlovákiát, miközben konkrét sérelemként a földreform végrehajtását nevezte meg.

Az augusztus 10-én írt, az előzőnél is élesebb hangvételű táviratában a Magyarországgal való jó kapcsolatok fontosságára figyelmeztette Csehszlovákiát. Ekkor azonban Beneš már nem reagált ezekre a levelekre (Michela 2004).

Vavro Šrobár²¹ augusztus 10-én fejtette ki véleményét. Szerinte Magyarországon egyre világosabban látják, hogy az antidemokratikus viszonyok miatt a szlovákiai magyarok egyre inkább elidegenednek az anyaországhoz való visszatérés gondolatától. Nem tetszik nekik a magyarországi mezőgazdasági politika. A *status quo* megváltoztatásával kapcsolatban pedig kifejtette, hogy soha nem adják azt, ami az övék (Michela 2004). Šrobár a szlovákiai magyar kisebbség helyzetét jónak minősítette, s a magyar kisebbséget lojálisnak nevezte Csehszlovákiával szemben (Michela 2004).

A Hlinka-féle Szlovák Néppárt²² képviselői és szenátori klubja augusztus 17-én kiadott nyilatkozatában a lord akciójával kapcsolatban kijelentette, hogy ez nem más, mint támadás Szlovákia egysége ellen. Ezt a szlovák nemzet elítéli és elutasítja. Kiállnak a trianoni határok sérthetlensége mellett, s azt a szlovák nép bármikor bár-

kivel szemben megvédi. „Szlovákia a mi testünk, a vérünk, a jövőnk” (Ďurica 1996, 124).

Bartók László²³, pozsonyi magyar konzul is hasonló szlovák reagálásokról számol be a megnyitásra kerülő Duna Vásár kapcsán. Vele Kornel Stodola agrárpárti szenátor, a Duna Vásár elnöke közölte, hogy ildomosabb volna, ha nem jelenne meg a vásár megnyitóján, mert ott magyarelles beszédek várhatók, melyekre a Rothermere-kampány, illetve az ad okot, hogy abban Fenyő Miksa és Bathányi Kálmán is részt vesznek. Ők tevékenyen részt vettek a két ország közti gazdasági szerződés létrejöttében, s most „a mi köztársaságunk léte ellen irányuló Rothermere akcióban részt vesznek.”²⁴ Kornel Stodola szerint ez az akció éket ver a magyar és a szlovák lakosság közé, kilenc év konszolidációs munkáját téve tönkre. „A politikusaikban megvolt a készség, hogy a határok kiigazításáról a jövőben tárgyaljanak, viszont a lord akcióit nem tűrhetik szó nélkül. A szenátor felindultságát jól példázza, hogy most franciául beszélgetett velem, s nem pedig magyarul” – jegyzi meg Bartók.²⁵ A következő évben a Duna Vásár kapcsán Stodola kijelentette, hogy a trianoni revízió kérdését meg kell oldani, mert amíg ily bizonytalan állapotok vannak, addig nincs gazdasági konszolidáció. A határviták miatt nem mernek a cseh bankok nagyobb összegeket a szlovák iparvállalatokba fektetni. Így ezek tönkre mennek. A revízió ügyét azonban csak a Népszövetségen belül lehet megoldani.²⁶

A Rothermere-kampány nagy visszhangra talált a szlovákiai magyar kisebbség körében. A magyar politikai pártok és társadalmi szervezetek képviselői több ízben is megszólaltak az ügyben, amit a hivatalos szervek élénk figyelemmel kísértek. A kisebbségi sajtóban olyan hírek is megjelentek, hogy az angol lord akciója a brit külpolitika változásával függ össze. Ebből pedig a közép-európai térség elrendezésének várható változtatására következtettek. Szerintük a *Daily Mail* az angol társadalom véleményét tolmácsolta. Mivel néhány írás államellenes jellegű volt, a cenzúra több alkalommal is közbelépett, s lefoglalással akadályozták meg az ilyen írások közzétételét (Michela 2004).

A lord akciója több kortárs véleménye szerint a földreformmal függött össze, amelyet Rothermere rablásnak minősített.²⁷ Ezt a véleményét a Benešnek 1927. szeptember 19-én Genfből küldött táviratában is kifejezte. A magyar kisebbség körében terjedő különféle híresztelések hatását jól mutatja, hogy egyes források szerint a közelgő határváltozás reményében néhányan szlovák iskolából magyarba írták át gyerekeiket, mások pedig azt tervezték, hogy nem fizetnek többé adót a csehszlovák államnak.

Csehszlovákiában ellenkampány indult, több nagygyűlést, pártrendezvényt tartottak, aláírásokat gyűjtöttek, a lapok pedig külön közölték azok neveit, akik nem írták alá a petíciót. Bartók konzul a hozzá intézett kérdésekre, hogy aláírják-e a magyarok vagy sem a Rothermere-kampány ellenes íveket, azt válaszolta, hogy igen, mert nem kell, hogy felesleges üldöztetésnek tegyék ki magukat tartózkodásukkal. Többnyire a magyarság passzívan viselkedett a kampány idején, sőt a szlovákiai magyar sajtóban olyan vélemények is megjelentek, hogy Rothermere érdektelen a magyar kisebbség számára. A *Komáromi Lapok* szerint a magyarok sem mellette, sem ellene nincsenek a lord akciójának. Ez passzív és óvatos magatartásra utal a kisebbség részéről (Michela 2004).

A cikk magyarországi fogadtatása sem volt egyértelmű. A közvélemény hősként ünnepelte a lordot, a kormány viszont visszafogottabb volt. A cikk egyrészt felhívta a világ figyelmét a trianoni igazságtalanságokra, másrészt viszont problémát jelentett, hogy a közvélemény idejét érezte, hogy a kormány nemzetközi fórumok elé vigye a határok ügyét. Bethlenék tisztában voltak vele, hogy a dolog nem időszerű, bármilyen hasonló kísérlet megbukna.

A másik problémát a lord által felvetett határkiigazítások mértéke okozta, melyek az etnikai elvet követték.²⁸ A magyar politikai élet többsége ettől jóval többet szeretett volna elérni. A hivatalos külpolitika nem akarta önként feladni az integritás eszméjét. A politikai élet szereplői közül a lord javasolta etnikai határvonalakat csak a szociáldemokraták és a liberális demokraták egy csoportja, pl. Nagy Emil fogadták el. „A Rothermere-féle gondolat is nyilvánvalóan azt jelenti, s aki őt másképp érti, az őt félreérti, hogy amennyiben a trianoni határ úgy kiigazítatik, amint ebben a cikkemben többször kifejtettem, úgy természetesen és magától érthetődőleg a magyar fajnak le kell mondania az integritási eszme további fenntartásáról, hanem bele kell nyugodnia abba, hogy a tömör nemzetiségi területeket elvesztette, ha viszont visszakapja azokat a magyar és sváb területeket, amelyek minden jogos ok látszata nélkül ragadtak el az anyaországtól. Tehát éppen a valódi és tartós békének s az egymás mellett lakó országok testvéri és gazdasági összeműködésének a lehetővé tétele érdekében nélkülözhetetlen a trianoni határok eme kiigazítása” (Nagy 1928, 399). Nagy a továbbiakban még kitér arra, hogy az aki az integritás eszméjének illúziójában él ne dicsőítse Rothermere-t.

Az események alakulása a miniszterelnököt is állásfoglalásra készítették. Az Egyeséges Párt ülésén beszélt a Rothermere-akcióról és a kormány terveiről. Leszögezte, hogy az akcióhoz a kormánynak semmi köze. „Ugyanakkor azonban ki kell jelentenem azt, hogy én is, mint magyar ember abban a felfogásban vagyok, hogy Rothermere lord nagy hálaára kötelez bennünket” (Zeidler 2003, 471). A magyar kormánynak óvatosnak és körültekintőnek kell lennie, mivel szinte két tűz közé került: figyelembe kell vennie a közvélemény felkorbácsolt szenvedélyeit és „a roppant hiú” Rothermere-t is (Zeidler 2001, 101; Zeidler 2003, 471–473). Bethlen egy interjúban közölte, hogy a trianoni béke revíziója bekövetkezik, de a helyzet még nem érett meg a konkrét lépések megtételére (Romsics 2004, 257).

A kormányfő üdvözölte tehát az akciót, ugyanakkor tisztában volt vele, hogy „a Rothermere-hez hasonló felkapaszkodottak” és a Lordok Háza többi magyarbarát tagjainak nyilatkozatai csekély jelentőséggel bírnak a nemzetközi kapcsolatokban.

Bethlen 1927 decemberében Genfben találkozott Austen Chamberlain angol külügyminiszterrel és előkerült a lord szerepe. Bethlen leszögezte, hogy „mi mint kormány ezzel az akcióval semmi összeköttetésben nem állunk, és semmi lépést ennek fejlesztésére nem tettünk és nem is teszünk. Igaz, hogy az akciónak jó oldalai is vannak, ti., hogy a trianoni szerződés igazságtalanságait a közönség előtt ismeretesebbé tette, mint előbb, de elismerem azt is, hogy az akció nálunk túlzott reményeket kelt a közönségben, amelyeket a kormány nem tud kielégíteni, szomszédainknál pedig nyugtalanságot és reakciót, amely természetszerűleg a köztük és köztünk levő helyzet nyugodtságát nem segíti elő. Ennek dacára nincs módunkban ezt az akciót dezavualni, mert a magyar közvélemény a békerevíziót óhajtja és sürgeti, az ország és a lakosság érzelmei ezt kívánják, és hazafiatlanságnak minősítené az

akció dezavualását. A sajtóra sem tudunk befolyást gyakorolni, mert a sajtóorgánok között verseny van a patriotizmus szempontjából, és ha a sajtó egyik része (ahogy ezt az ellenzéki lapok a helyzet kihasználásával előszeretettel teszik) a Rothermere-akciót magasztalja, a kormányhoz közelálló lapok nem hallgathatnak vagy nem foglalhatnak az akció ellen állást” (Karsai 1967, 92–93).

Az angol politikus Rothermere-ről elmondta, hogy igen jól ismeri; mindig azt írja a lapjában, amit populárisnak hisz, de abban is csalódik gyakran. Rothermere az akcióiban abból indul ki, hogy másnap, ha valaki a kávéházban előveszi az újságot, mit szeretne benne látni, és ha ezt látja, azt mondja, hogy ez derék lap. De a lord olyan ember, aki ma felkarol valamit, s holnap ugyanolyan könnyedséggel elejti. Ezzel az akciójával is így lesz, hogy egy idő múlva teljesen el fogja hagyni. Örömmel hallja, hogy a magyar kormány távol áll ezen akciótól, és azt a tanácsot adja, hogy ezentúl is tartsa távol magát. Károsnak tartja az akciót, mert irritációt visz az amúgy is izgatott európai helyzetbe anélkül, hogy praktikus következményekhez vezetne (Karsai 1967).

Bethlen nem osztotta a lord véleményét az etnikai revízióval kapcsolatban sem. 1928 nyarán személyesen kérte a Ducét, hasson Rothermere-re, hogy módosítsa elképzeléseit. A határ menti területek visszaadása helyett autonómiát kérjen Szlovákia és Kárpátalja számára. Ezt Beneš úgysem teljesíti, viszont pár falut felajánlhat, ezt viszont mi nem fogadhatjuk el – mondta Bethlen (Romsics 1999, 259). A Külügyminisztérium 1929 tavaszán körrendeletet adott ki az üggyel kapcsolatban: „Ha a Rothermere lord által kifejtett propaganda kerül valamely alkalommal szóba, úgy a külképviseletek vezetőinek a legnagyobb szimpátia hangján kell ezen akcióról, mely megismerésünket külföldön lehetővé tette, beszélniök, de nem szabad kételyt hagyniok aziránt, hogy ez nem a magyar kormány propagandája” (Pritz 1995, 237). Az etnikai revízió hangoztatása ugyanis azt a veszélyt rejtette magában, mintha Magyarország lemondana az integritásról. Egyfajta átmeneti megoldást dolgoztak ki, melynek lényege az volt, hogy a magyar többségű területeket azonnal vissza kell adni, míg a többi elcsatolt területen népszavazásnak kell döntenie.

Rothermere kampánya nagy visszhangot váltott ki Pozsonyban is. Scotus Viator²⁹ 1928 tavaszán látogatást tett Szlovákiában, és sietett mindenkit megnyugtatni. A tiszteletére rendezett banketten kijelentette, hogy: „Rothermere-t senki sem tartja komoly embernek”³⁰, bízzanak benne (mármint Seton-Watsonban), mert neki a szlovák nép „az egyetlen igaz szerelme.”³¹

A skót történész találkozott dr. Jabloniczky János képviselővel³² is, akivel a felvidéki magyarság helyzetéről beszélgettek. Jabloniczky felvilágosította őt, hogy a felvidéki magyarság küzdelme nem irredentizmus, mert csak a nemzetközi szerződésben leírt jogait akarja. Kifejtette, hogy mi a magyarság felfogása az új államról: mivel az országot tisztán politikai okok hozták létre, egy esetleges európai politikai változás kapcsán az ország jelenlegi alakja is változhat, mondotta.³³

Seton-Watson a *Reggel*³⁴ című lap szerkesztőségébe is ellátogatott, ahol egy német nyelvű sajtónyilatkozatot diktált le. Túlságosan magyarbarát hangvétele miatt azonban a szerkesztők a Külügyminisztérium sajtóosztályától engedélyt kértek annak cenzúrázatlan közlésre. A válasz nem is késett sokat, közölték, hogy a szerzőre való tekintettel „vágatlanul” leközölhetik.³⁵

A lord akciójának egyik következménye a Magyar Revíziós Liga megalakulása lett, Herczeg Ferenc elnökletével. A liga az országban működő revizionista szerveze-

tek összefogására, és külföldi propagandatevékenységre volt hivatott. Herczeg az alakuló ülésen kijelentette, hogy: „Az úgynevezett Rothermere-vonal nem magyar javaslat, nem is magyar kezdeményezés, a magyar nemzet nem adja fel jogát a teljes területi integritásnak” (*Budapesti Hírlap*, 1927. július 28.; Romsics 2004, 258). Ez is rávilágít arra, hogy bár a lord írásával hallatlan népszerűsége tett szert, az általa tett kiigazítási javaslatokat azonban a közvélemény nagy része elutasította. Ezt bizonyítja az olvasói levelek sokasága is, amelyek a *Magyarság* egyik cikkére reagálva érkeztek. „Hol legyen a Rothermere-vonal? Válaszom csak egy lehet, ahol a jó Isten több mint ezer év előtt kijelölte, természet adta határokkal kirajzolta, Horvát-Szlavónország kihagyásával. Amint nem is lehet másképp.”³⁶

Bethlen – az olaszokkal kötött egyezményel, Rothermere cikke után, egy gazdaságilag megerősödött országgal a háta mögött – belpolitikailag megszilárdulva, most már nyíltan vállalta a revíziót. A zalaegerszegi beszédében már foglalkozott ezzel, és nem egészen egy évvel később, 1928. március 4-én Debrecenben is megtette ezt. A miniszterelnök összefoglalta az ország külpolitikai helyzetét, a szomszédokkal való viszonyt, és meghirdette a békés revízió jelszavát. A viszonyt Magyarország és a szomszédai között csak egy igazságos rendezés, a békeszerződés megváltoztatása javíthatja meg. A kölcsönös tárgyalások útja az, amely az ellentétek feloldásához vezet, s nem pedig az, „hogy az egyik oldalon locarnói paktumokkal³⁷ és hasonló jókkel kínáltak meg bennünket, de ugyanakkor akciók indultak meg abból a célból, hogy Magyarországot térdre kényszerítsék” (Romsics 2000, 240). A továbbiakban kijelentette: „Mi nem tartományokat veszítettünk el. Bennünket földarabolnak. A mi esetünk nem Elzász-Lotaringia esete. A miénk Lengyelország esete. Németország lemondhatott egy tartományról, de mi fajunk egyharmadáról örök időkre le nem mondhatunk. Ezt igazságul elfogadni nem tudjuk és a magyar nemzet kapura szögezné azt az államférfiút, aki egy második Trianont aláírna [...] Ha mármost Európa azt mondja, hogy mi kínálunk neked egy végleges békerendet, de ti azt viszszautasítjátok abban a formában, ahogy ígérjük, mondjátok meg tehát, hogy miképpen akarjátok ti a végleges béke rendezését, úgy én erre egy mondással felelek: Ha valaki a mellényét rosszul gombolta be, öltözékét csak úgy hozhatja rendbe, ha kigombolja és azután jól gombolja be. Ezekre a határookra egy végleges békét felépíteni nem lehet. Ezekre a határookra fel lehet építeni egy börtönt, amelyben mi vagyunk az őrzöttek és a győzők az őrzők. De messze vagyunk még attól is, hogy megnyíljanak ennek a börtönnek ajtajai. A szomszédból áthallatszik a szó, hogy békerevízióról nem lehet beszélni, ellenben tárgyalni bármiről lehet. Ehhez csak jobb atmoszférára van szükség. Szeretem a szójátékot, de csak azt, amely felvilágosít, fényt derít az igazságra, de nem homályosít el semmit. Én is szójátékkal felelek erre: Nekünk nem békerevízióra van szükségünk, nekünk más határookra van szükségünk” (Romsics 2000, 240–251).

Bethlen a békés revízió jelszavának hangoztatásakor is tisztában volt vele, területi kérdéseket csak vérrel és vassal lehet elintézni, elveszett országrészeket erőszak nélkül visszaszerezni nem lehet. A békés revízió jelszava alkalmas eszköz volt a *status quo* morzsolására, annak elősegítésére, hogy a majdani történelmi pillanatban a lehető legkisebb áldozattal lehessen célt érni. Ezért kellett a revíziós mozgalom is, a társadalmi kezdeményezéseket a kormány titokban támogatta, a közvélemény revíziós hangulatát hol csak a háttérből, hol pedig nyíltan is szította. Így olyan

társadalmi légkör született, amelyre – ha kellett – mindig lehetett hivatkozni. Erre pedig az évek múlásával egyre inkább szükség lett. A húszas évek végén kitört gazdasági válság elsöpörte a konszolidációs eredményeket, s ezzel együtt a békerendszer elhibázott volta is mind nyilvánvalóbbá lett. A *status quo* hívei újabb és újabb kísérletet tettek a fennálló viszonyok megszilárdítására, a legyőzöttek megbékítésére. A kormány ezek elutasításakor, bátran hivatkozhatott a közvéleményre. Azzal érvelvén, hogy olyan egyezmény elfogadása, amely nem nyújt gyógyírt a magyarság sebére, a kormány elsöprését vonná maga után (Pritz 1995, 235–236).

A kormányzó és Bethlen közeli munkakapcsolatot alakított ki több konzervatív gondolkodású német tiszttel. 1927-ben Budapesten vendégül látták Hans von Seeckt tábornokot, aki meghívása előtt nem sokkal, mint a német hadsereg-parancsnokság főnöke vonult nyugdíjba. A látogatás célja a magyar haderő újjáépítési problémáinak megbeszélése volt, melyen Horthy és Bethlen elmondták a tábornoknak, hogy a jövőben – pontosan mikor még nem tudható – megtámadják Csehszlovákiát. A cél Szlovákia elfoglalása, ahol véleményük szerint a cseh uralom még nem szilárdult meg (Sakmyster 2001, 153). Seeckt már 1923 februárjában tárgyalt Bethlennel arról, hogy Németország katonailag segítené volt szövetségését egy Csehszlovákia elleni támadásban.

A magyar kormány, hogy nemzetközi helyzetét még jobban megszilárdítsa fokozottabban közeledett Lengyelország és Ausztria felé. Az előbbivel 1928-ban,³⁸ az utóbbival 1931-ben barátsági és együttműködési szerződést írt alá. Az elszigeteltségből való kitörés szempontjából ezek a szerződések fontosak voltak, a revízióhoz azonban nem vittek közelebb. Az izolációból való kilépést segítették még az 1929 folyamán megkötött egyezmények Bulgáriával és Törökországgal.

Bethlen revíziós programja nagyon változó volt, de állandó elem volt benne, hogy Horvátországgal és az Ausztriához került nyugat-magyarországi (Burgenland)³⁹ részekkel nem számolt. A határ menti magyar nyelvű területeket népszavazás nélkül követelte vissza. Az olasz követnek és Musztafa Kemálnak⁴⁰ olyan kijelentést tett, miszerint a célkitűzés északi irányban egész Szlovákia és Kárpátalja. Ekkor már abban bízott, hogy kedvező az európai légkör, az erőviszonyok megváltoztak, s az etnikai határoknál jóval többet el lehet érni. A miniszterelnök revíziós elképzeléseit Ottlik László útján közölte, aki a *Magyar Szemlé*ben 1928 őszén megjelent *Új Hungária* című cikkében a következőket írja: „Nincsen jó magyar ember, aki kételkednék abban, hogy a Szent István Birodalom területi egysége előbb-utóbb helyre fog állani” (Zeidler 2003, 557). A cikkben elemzi az elszakított területek nemzetiségeinek helyzetét. A szlovák elit nem bízik a magyarokban, mert szállásterülete nem homogén (mint a horvátoké), és mint nemzet nem rendelkezik politikai és adminisztratív hagyományokkal. „Persze ezeket a cseh diktatúra alatt sohasem fogják tudni megszerezni s bizonyos, hogy az autonómia programjával boldogan térnének vissza az őshazába” (Zeidler 2003, 561). Egyedüli nehézséget az autonómia területi határának meghatározása fog jelenteni. Ottlik szerint ugyanis Beneš inkább lemondana Csallóközről, mint Hlinka.⁴¹ Ugyanis a Felvidék magyar lakta része nélkül a szlovákok elvesztek volna a „cseh farkas gyomrában” (Zeidler 2003, 561). Így Szlovákia visszatérése esetén, ha a szlovák fél a terület egységét mindenképp meg akarná őrizni, a Dél-afrikai Unióhoz hasonló megoldás kellene, ahol a két uralkodó nyelv (angol, holland) teljes egyenjogúságot élvez. Ottlik Kárpátaljáról kijelentette: „Ami

végül Ruténföldet illeti, ennek autonómiáját, mint ismeretes, nemzetközi szerződés biztosítja” (Zeidler 2003, 563). Ezt Magyarország természetesen betartaná, hisz Szent István országa nemcsak a magyaroké, hanem az itt élő más nemzetiségeké is – írja Ottlik. „[A]mint mi joggal a magunkénak tartjuk az elszakított területeket és azok kultúrértékeit, ugyanolyan joguk van a magyar és nem magyar ajkú elszakított testvéreinknek a Duna-Tisza áldott termékenységű síkjához, Mátyás király budai várához és Szent István csodás, biztos menedéket adó államépületéhez” (Zeidler 2003, 563). Ha nem is teljesen fedte az írás Bethlen elképzeléseit, valószínűleg közel állt hozzá. A francia követ jelentése szerint a cikk nézetei „aligha állnak messze Bethlenétől” (Romsics 1999, 263–264).

Mindenesetre a kormány igyekezett nem konkretizálni elképzeléseit a revízióról. Ha engedékenyebbnek mutatkozik, s területsávról, egy-két faluról kezd alkudozni, akkor maga mond le az integritásról. Ha pedig valós igényeit tárja fel, úgy tűnhet, hogy megint idegen nemzeteket akar leigázni (Pritz 1982, 22).

Ezen vonalvezetésre jelentettek nagy veszélyt Prága időnkénti különböző felajánlásai. Innen ugyanis gyakorta jöttek különböző ötletek részleges területi engedményekről, szerződésekről a két ország között. Ezzel a külföld előtt kívánt tetszelegni, mint aki a probléma megoldására törekszik. Másfelől pedig a magyarországi baloldali, liberális erőket lehetett befolyásolni, amelyek úgy gondolták, hogy a szomszédos államokkal kötendő megegyezésekkel lehet Párizsra hatást gyakorolni, nem pedig Párizson keresztül a kisantra. Elképzelhető, hogy Masaryk tényleg fontolóra vette egy megegyezés lehetőségét, de a külpolitikai irányításban a cseh polgárság nacionalista érdekeit jobban képviselő Benešnek volt döntő szava. Az ő javaslatai pedig csak pusztá taktikázásnak minősültek (Pritz 1995, 237).

Beneš 1928-ban egy szerződéstervezetről kezdett gondolkodni. Az év elején a prágai magyar követ, Masirevich Szilárd⁴² és Beneš egy beszélgetésén a külügyminiszter elmondta, hogy ő nem akar olyan szerződést a magyar féltől kiereszkolni, amelyben az lemond minden aspirációjáról Csehszlovákiával szemben. Szerinte egy kölcsönös *non aggression* szerződést kellene kötniük, mely kizárja a háborút. Ez valójában Magyarországnak a jó, mert ez idő tájt csak Csehszlovákia a támadóképes fél (Masirevich itt azért megjegyezte, hogy országa határait a nagyhatalmak garantálták). A Beneš-féle tervet magába foglalt még egy döntőbírói szerződést is.⁴³ Sőt, egy februári, a *London General Press*nek adott interjújában kijelentette, hogy ha Budapest a békeszerződések felülvizsgálatát szorgalmazza, ahhoz két út vezet: a legális út vagy a megegyezés. Az első lehetetlen, mert ha a békeszerződésekhez nyúlnak, akkor az egész európai rend kerül veszélybe. Nincs más lehetőség, csak a megegyezés. „Locarno keretei közt egész könnyen találhatunk Magyarországgal megegyezést” (*Prágai Magyar Hírlap*, 1928. február 18.).

Beneš májusban Londonban járt, ahol találkozott Chamberlannel, fogadta őt az angol király is. Itt előadta a *non aggression* szerződés tervét. A londoni magyar követség jelentésében kiemelte: ez Magyarország számára a 22-es csapdája, mert ha elfogadja, lemond a trianoni diktátum revíziójáról, mivel a szerződés kisebb határkiigazításokat sem fog tartalmazni. Ha pedig nem fogadja el, akkor az európai közvélemény előtt a leszerelést akadályozó tűzfészek lesz, s külpolitikailag elszigetelődik. Ennek a szerződésnek a létrejöttét meg kell akadályozni.⁴⁴

Ezen útja alkalmával Beneš más európai fővárosokba (Párizs, Berlin, Brüsszel) is ellátogatott. Hazatérte után a prágai magyar követnek elmondta, hogy Európa békét akar, s aki nagyon berzenkedik az póru járhat. Kritizálta a „jöttment” Rothermere akcióját is. Masirevich megjegyezte, hogy a magyar politikai vezetés távol áll tőle, de a magyar népet nem lehet megakadályozni abban, hogy kifejezze háláját a nemzet segítőjének. „Csak azt szeretném, hogy Magyarország is járuljon hozzá az atmosféra megjavításához, azzal, hogy lemond a szomszédok nyugtalanításáról, a revízió folyamatos felemlégetéséről” – mondotta Beneš.⁴⁵ Hozzáfűzte, hogy ez békés úton úgysem valósulhat meg, csak egy újabb felfordulás esetén. Erre pedig szerinte, aki az európai hangulat jó ismerője, hosszú időn belül úgyszincs kilátás. Masirevich szerint egy jövődó békeoffenzívával lehet összefüggésben az is, hogy John Crane Masaryk magántitkára Budapestre utazott.

A magyar külpolitikai gondolkodásban létezett az illúziókkal szemben – hiszen a hivatalos politikán belül is sokan tápláltak irreális reményeket Beneš vélt engedékenységéről – a realitásokkal hűvösen számot vető felfogás is. Jól bizonyítja ezt Ottlik György 1928. május 3-án Walko Lajoshoz, az akkori külügyminiszterhez írt levele (Pritz 1995, 210–213). Ottlik kitűnően érzékelt, hogy Beneš nem tehet semmilyen ajánlatot a saját szakállára, nem beszélve arról, hogy ezt a gyengeség jeleként értelmeznék a politikai életben

A szomszédos államok tisztában voltak azzal, hogy a magyar vezetés mindent szeretne visszakapni, ugyanakkor Budapesten is tudták, hogy a szomszédok semmit sem akarnak visszaadni. Ahogy Daniel Rapant szlovák történész írta 1930-ban, a magyar megnyilatkozások alapja továbbra is „az ezeréves történelmi Magyarország visszaállítása maradt. Ez a kívánság még mindig ott él a mai magyar nép többségének a lelkében, még ha kifelé – taktikai okokból –, nem is nyilvánul meg mindig ilyen közvetlen formában” (Rapant 1996, 106). A magyar politikában az elmúlt tíz év folyamán csak az eszközökben történt változás, a cél továbbra is az ezeréves határok visszaszerzése (Rapant 1996, 106). A már több éve Magyarországon tartózkodó Louis de Vienne, francia követ is úgy látta, hogy Magyarország mindent vissza szeretne kapni, de adandó alkalommal kevesebb is beéri (Romsics 1999, 263–264). A békés revízió meghirdetése ellenére Bethlen is tisztában volt vele, hogy a magyar igények alátámasztására hadsereg is kell. Márpedig a kisantant ereje összehasonlíthatatlanul nagyobb volt, mint Magyarországé. Ezért megindult a hadsereg felfegyverzése, erősítése. Olaszország már 1927 végén elindította első fegyverszállítmányát Magyarországra (lásd szentgotthárdi incidens, hirtenbergi eset). Horthy szintén meg volt győződve róla, hogy a békerendszer felszámolásához elengedhetetlen egy erős hadsereg.

Befejezés

Az 1929-ben kitört gazdasági válság – amely 1931 nyarán elérte Magyarországot – következtében Bethlen lemondott a miniszterelnökségről. A Duna-medence belső konfliktusai mellé külső nyomás csatlakozott (olasz, francia, angol részről). Minden, a válságot megoldani igyekvő törekvés kudarcba fulladt, a válság következtében Berlin az 1930-as évek második felére meghódította ezeket a piacokat. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a térségben a továbbiakban Németországé lesz a döntő szó.

Adolf Hitler 1933-as hatalomra jutása tovább súlyosbította a helyzetet. Hitler Csehszlovákiát tekintette egyik fő ellenfelének, s törekvéseihez az ott élő német kisebbséget is igyekezett felhasználni. Az 1920-as évek második felében enyhült a csehszlovákiai németek és a csehek viszonya, viszont az 1930-as évek közepétől Konrad Henlein vezetésével egyre erőteljesebben követelték az autonómiát. Végső céljuk pedig a Németországgal való egyesülés volt.

A szudétanémetek sorsát elrendező müncheni egyezmény (1938. szeptember 29.) intézkedése alapján november 2-án kihirdették az ún. első bécsi döntést. A Belvedere-palotában meghozott döntés értelmében Magyarország 11 927 km²-t és 1 millió 58 ezer lakost kapott vissza, melynek mintegy 86,5%-a magyar volt.⁴⁶ Ez később a területi rendezések következtében, az 1939. március 31-i magyar–szlovák határegyezmény megkötéséig, 12 012 négyzetkilométerre nőtt (Ravasz 2003, 53). Nyugodtan kijelenthető tehát, hogy ez egy etnikai elveknek megfelelő döntés volt. Ennél igazságosabb határt nehezen lehetett volna meghúzni.

Nem egészen egy év múlva kitört a lengyel–német háború, mely egy újabb világégés nyitánya volt. Igaza lett Ferdinand Foch marsallnak, aki a békekötéskor azt mondta, miszerint nem békét, csak húsz évre szóló fegyverszünetet kötöttek. Igaz, ő ezt arra értette, hogy tartós béke csak Németország teljes megtörésével érhető el (Ormos–Majoros 1998, 268). Egyre elterjedtebb az a nézet, mely szerint inkább egy 20. századi világháborúról kell beszélni, mely, mintegy húszéves fegyverszünettel 1914-től 1945-ig tartott (lásd Ravasz 2003, 53).

Jegyzetek

1. *A Függetlenségi nyilatkozat* vagy washingtoni deklaráció 1918. október 18-án az amerikai sajtóban jelent meg. Ebben az ideiglenes kormány követelte a csehek számára, hogy „egyesülhessenek szlovákiai szlovák testvéreikkel, akik valamikor a közös nemzeti állam részét képezték [...] s ötven évvel később a magyarok államába bekeleztek be” (Gyönyör 1992, 79).
2. A csehszlovák népszámlálási módszerek mások voltak, mint a magyar. Míg Magyarországon az anyanyelvre kérdeztek rá, itt a nemzetiség felől érdeklődtek. Szlovák nemzetiség (csak csehszlovák nemzetiség létezett) nem is volt az összeírásokban. A csehek gyakran kifogásolták az 1910-es magyar népszámlálás hitelességét, pontosságát, azonban ugyanez felvethető a csehszlovák népszámlálások esetében is.
3. 1933-ban egy cseh nyelvész felvetette, hogy egységesíteni kellene a cseh és a szlovák irodalmi nyelvet. Mint írta, igen erős kultúra származna abból, ha nem volnának kulturális határok Morvaország és Szlovákia között. Érthető ugyan, hogy a szlovákok keserűen gondolnak nyelvük feladására, de csak azért, mert érzelmi kérdésként kezelik – mondta (Lipták 1968, 124–125).
4. 1918. május 30-án Pittsburghben (itt élt a legnagyobb szlovák közösség) Masaryk és a szlovák diaszpóra vezetői aláírták a cseh–szlovák megegyezést.
5. Miloš Kobr 1933. április 20. és 1939. március 15. között rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter Budapesten.
6. 1919-ben hétnapos háború folyt Varsó és Prága között (Borsody 1998, 27).
7. 1876-ban született Budapesten. 1918 augusztusában mint a Monarchia kirendeltségének vezetője került Varsóba. Ő lett Magyarország első varsói követe 1920-ban.

8. František Jehlička (Jehlicska Ferenc) egyetemi tanár, aki Budapesten 1919-ben megalapította a Magyarbarát Tót Néppártot.
9. 1919 októberében Budapesten alakult irredenta propagandaszervezet, a TEVÉL (Terület Védelmi Liga) egyik fiókszervezete, amelynek célja „Magyarország területi épségének védelme”. Megszervezte a szlovákiai irredenta mozgalmat, adatokat gyűjtött a szlovákiai megyék „magyar” helyzetéről, a szlovák államhatalmi szervek és személyek jellemzésével (Angyal 2002).
10. Jozef Pitsudski (1867–1935) lengyel marsall és államférfi. 1918 és 1922 között a lengyel hadsereg főparancsnoka. 1926-tól haláláig hadügyminiszter. Lengyelország tényleges vezetője.
11. Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszkij (1893–1937), a Vörös Hadsereg tábornoka.
12. Teleki Pál 1920. július 19–1921. április 14. és 1939. február 16–1941. április 3. között miniszterelnök.
13. Maurice Georges Paléologue, március közepén lett vezértitkár, korábban pétervári nagykövet volt. Bizonyos „magyar szál” is fellelhető az életében. Nagypapja 1848–1849-ben Kossuth személyi titkára volt. A török emigrációból Párizsba került. Málta szigetén találkozott egy Paléologue nevű idős hölgygel, aki adoptálta őt. Szófiai követsége idején pedig Ferdinánd cárral meggyőzte a magyarság vezető szerepre való jogosultságáról (Fülöp–Sipos 1998, 88–89).
14. Az elnevezés magyar újságírótól ered, aki a *Pesti Hírlap* egy 1920. áprilisi számában „Apró-antant”-nak nevezte a három állam együttműködését.
15. A magyar–csehszlovák tárgyalásokról lásd bővebben Tóth 2002a; 2002b; 2003.
16. Jelen volt még Ján Masaryk (T. G. Masaryk fia) és Rudolf Hotowetz, kereskedelmi miniszter.
17. Beneš évekkel később kijelentette, hogy: „1921-ben tettünk területi engedményekkel kapcsolatos ajánlatokat, azonban ezek, ma 1928-ban, már tárgytalanok” (Magyar Országos Levéltár [a továbbiakban: MOL] K 63 44. cs. 1932-7/7).
18. MOL K 63 44. cs. 1932 – 7/7.
19. 1921 nyarán a budapesti francia követnek azt mondta, hogy Csehszlovákiától a Csallóköz, és mintegy 300 ezer magyar visszacsatolását kéri.
20. Olaszország a világháborút a győztes oldalon fejezte be, azonban elégedetlen volt a békekonferencián elért eredményekkel.
21. Szlovákia első teljhatalmú minisztere volt, 1925-től nemzetgyűlési képviselő, majd szenátor. A Földművesek és Kisgazdák Republikánus Pártjának, ismertebb nevén az Agrárpártnak a tagja.
22. Andrej Hlinka politikus, katolikus pap, 1905-ben alakította meg a Szlovák Néppártot. A szlovák autonómia híve.
23. Bartók 1927 augusztusától 1936 januárjáig töltötte be a konzuli tiszteket. Előtte 1922 és 1926 között a prágai követségen dolgozott.
24. MOL K 63, 41. cs. 1930 – 7/7.
25. MOL K 63, 41. cs. 1930 – 7/7.
26. MOL K 63, 41. cs. 1930 – 7/7.
27. A Szlovákiában lezajlott földreform és kolonizáció hatásáról lásd többek között Simon 2004, 1361–1380; 2006, 11–24.
28. Bár a délvidéki magyarságot kicsit áthelyezte Rothermere, a kárpátaljai magyarság pedig lemaradt a térképéről. Később egy újabb térképen ezt korrigálták.
29. Robert W. Seton-Watson (1879–1951) skót történész, aki a Scotus Viator álnevet használta.
30. Ilyen jellegű értesítéseket a magyar kormány is kapott Londonból.
31. MOL K 63, 40. cs. 1928 – 7/44.
32. Az Országos Keresztényszocialista Párt listáján, az érsekújvári választókerületből jutott be a képviselőházba.

33. MOL K 63, 40. cs. 1928 – 7/44.
34. Kormánypárti politikai napilap, szerkesztői emigráns magyar újságírók, írásaikban állandóan a Horthy-rendszert támadták. Részt vettek az ún. Csánki-féle aktivista párt megszervezésében.
35. MOL K 63, 40. cs. 1928 – 7/44.
36. Olvasói vélemények Magyarország új hatáiról (Zeidler 2003, 464).
37. 1925. október 5–16. között konferenciát tartottak Locarnóban Németország, Franciaország, Olaszország, Lengyelország, Anglia, Belgium és Csehszlovákia részvételével. A konferencián több szerződés született. Az egyik elismerte Németország nyugati határait (Belgiummal és Franciaországgal). Németország döntőbíráskodási egyezményt írt alá Prágával és Varsóval.
38. A két ország kapcsolatát a hagyományosan jó viszony, és a csehszlovák-ellenesség erősítette. A tárgyalásokon Pitsudski kijelentette, hogy bár jelenleg nincs lehetőség a békeszerződés felülvizsgálatára, de egy későbbi időpontban ő ezt támogatja.
39. 1928. december 15-én Genfből hazatérőben találkozott Seipel osztrák kancellárral, s elmondta neki, nem számol Burgenland visszatérésével.
40. Musztafa Kemal (Kemal Atatürk) török államférfi. Az első világháborút Törökország számára a sèvres-i béke zárta le. Ez ellen lázadtak fel a törökök Kemal vezetésével, s kötötték meg 1923-ban az ország számára kedvezőbb békét Lausanne-ban. Kemal eltörölte a szultánságot, létrehozta a köztársaságot, s ő lett a köztársaság elnöke.
41. Hasonló jellegű kijelentést tett Bartók, pozsonyi konzul is, hogy amennyiben revízióra kerülne sor, úgy Hlinka és Hodža is veszítene jelentőségéből (MOL K 63 44. cs. 1932 – 7/7).
42. Masirevich Szilárd 1925 májusától 1933 májusáig prágai követ, ezután Berlin és London a következő állomáshelyei.
43. MOL K 63, 39. cs. 1928 – 7/7.
44. MOL K 63, 39. cs; 1928 – 7/7.
45. MOL K 63, 39. cs; 1929 – 7/7.
46. Az 1941-es magyar népszámlálás adatai szerint. Az 1930-as csehszlovák népszámlálás 57%-ot állapított meg.

Felhasznált irodalom

- Angyal Béla 2002. *Érdekvédelem és önszerveződés*. Galánta–Dunaszerdahely, Fórum Intézet–Lilium Aurum.
- Ádám Magda 1981. *A kisantant 1920–1938*. Budapest, Kossuth.
- Bánffy Miklós 1993. *Huszonöt év (1945)*. Budapest, Püski.
- Borsody István 1945. *Magyar–szlovák kiegyezés. A cseh–szlovák–magyar viszony utolsó száz éve*. Officina Nova.
- Borsody István 1998. *Az új Közép-Európa*. Szombathely, Savaria University Press.
- Budapesti Hírlap*, 1927. július 28.
- Deák, Ladislav 1991. *Hra o Slovensko*. Bratislava, Veda.
- Đurica, Milan Stanislav 1996. *Dejiny Slovenska a Slovákov*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Fülöp Mihály–Sipos Péter 1998. *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Budapest, Aula.
- Galántai József 1993. Két válasz a békeszerződés-tervezetre, Apponyi és Teleki. *Rubicon*, 4. évf. 5. sz.
- Gulyás László 2003. A Csehszlovák állam első felbomlásának (1938–39) regionális vonatkozásai. *Tér és Társadalom*, 17. évf. 3. sz. 129–143. p.

- Gulyás László 2005. *Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig*. Budapest, Hazai Térségfejlesztő Rt.
- Gyönyör József 1992. *Határok születtek*. Pozsony, Madách.
- Haas György 2001. Felvidék és a párizsi békerendszerek. *Magyar Szemle*, 10. évf. 11–12. sz.
- Igazságot Magyarországnak* 1928. Budapest, Magyar Külügyi Társaság.
- Juhász Gyula 1988. *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Budapest, Kossuth.
- Karsai Elek (szerk.) 1967. *Iratok a magyar ellenforradalom történetéhez*. 4. köt. 1927–1931. www.nemnemsoha.hu/tanulmanyok.
- Kovács Anikó 1994. Adalékok a magyar revíziós mozgalom történetéhez. *Regio*, 5. évf. 3. sz. 70–94. p.
- Lipták, Lubomír 1968. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava, Vydavateľstvo politickej literatúry.
- Majdán János 2001. A vasút szerepe a határok kialakulásában. *Rubicon*, 12. évf. 8–9. sz. 63–67. p.
- Michela, Miroslav 2004. Reakcia slovenských politických kruhov a tlače na Rothermerovu akciu (1927–28). *Historický časopis*, 52. évf. 3. sz. 503–523. p.
- Nagy Emil 1928. Az út az orvoslás felé. In *Igazságot Magyarországnak*. Budapest, Magyar Külügyi Társaság, 1928.
- Ormos Mária–Majoros István 1998. *Európa a nemzetközi küzdőtéren*. Budapest, Osiris.
- Popély Gyula 1990. A felvidéki sorsforduló. *Regio*, 1. évf. 2. sz. 70–101. p.
- Prágai Magyar Hírlap*, 1928. február 18.
- Rapant, Daniel 1996. Magyarosítás, Trianon, revízió és demokrácia. In Chmef, Rudolf (szerk.): *Szlovákkérdés a XX. században*. Pozsony, Kalligram.
- Ravasz István 2003. *Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban*. Nagykovácsi, Püedlo.
- Rothermere, Lord 1997. Magyarország helye a nap alatt. *Rubicon*, 8. évf. 1. sz. 35–36. p.
- Pritz Pál 1982. *Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején 1932–36*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Pritz Pál 1995. *Magyar diplomácia a két háború között*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat.
- Romsics Ignác 1999. *Bethlen István*. Budapest, Osiris.
- Romsics Ignác 2004. *Múltról a mának*. Budapest, Osiris.
- Romsics Ignác (szerk.) 2000. *Bethlen István. Válogatott politikai írások és beszédek*. Budapest, Osiris.
- Sakmyster, Thomas 2001. *Admirális fehér lovon*. Budapest, Helikon.
- Simon Attila 2004. Legionárius telepítések Dél-Szlovákiában a két háború közötti időszakban. *Századok*, 138. évf. 6. sz. 1361–1380. p.
- Simon, Attila 2006. Etnické aspekty kolonizácie na južnom Slovensku v období prvej republiky. *Slovanský prehľad*, 92. évf. 1. sz. 11–24. p.
- Szarka László 1990. A kisebbségi kérdés a magyar–csehszlovák kapcsolatokban. *Regio*, 1. évf. 3. sz. 231–244. p.
- Szarka László [é. n.] *A szlovákok története*. Budapest, Bereményi Könyvkiadó.
- Tóth Endre 2002a. Az első kétoldalú tárgyalások Csehszlovákia és Magyarország között (1921) – Bruck an der Leitha. 1–2. rész. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4. évf. 1. sz., 3–39. p., ill. 2. sz. 59–75. p.
- Tóth Endre 2002b/2003. Az első kétoldalú tárgyalások Csehszlovákia és Magyarország között (1921) – Mariánské Lázně. 1–2. rész. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4. évf. 3. sz. 3–27. p., ill. 5. évf. 1. sz. 49–64. p.
- Zalai Közlöny*, 1927. május 28.
- Zeidler Miklós 2001. *A revíziós gondolat*. Budapest, Osiris.
- Zeidler Miklós (szerk.) 2003. *Trianon*. Budapest, Osiris.

RICHÁRD POMICHAL

THE RELATIONSHIP OF CZECHOSLOVAKIA AND HUNGARY IN THE 1920'S

In consequence of the Trianon dictatorship Hungary lost two thirds of its territory, one third of the Hungarian nation found itself to be ruled by foreign power. All of the Hungarian governments between the two world wars made efforts to change peace dictatorship. The Hungarian governments even had it clear that to this power supporter(s) are necessary, since there was no hope that the neighbours voluntarily renounce the newly gained territories.

In 1921 the representatives of Budapest and Prague even sit down to the meeting table, but did not succeed. Hungary's hopes were even decreased when Czechoslovakia, Yugoslavia, and Romania in 1920-21 concluded an alliance (kisantant). Its goal was to hinder Hungary.

At the beginning of the 1920's it was not possible to speak against the Trianon decision. To 1921 the new European order became firm, and there were no successful agreements with Poland and France. István Bethlen, the Prime Minister admitted that the new situation has to be accepted. In that moment Hungary was weak, so firstly it is necessary to create a good situation within the country. Only from the second part of the decade became Hungary provide foreign affairs actively. It concluded an alliance with the unsatisfied winner of the first world war, with Italy, economically strengthened, and the article of Lord Rothermere raised the attention of foreign countries. Finally, István Bethlen Prime Minister in March 1928 in Debrecen, revealed to the public the program of the peace revision. Hungary became stronger, the Bethlen-cabinet was successful, but in 1929 an economic crisis began that sweeps away the government and at the same time shed light on Europe's problems more. When the crises ended, Adolf Hitler appeared in world politics.